

Prihvat Drugog vatikanskog koncila u Hrvatskoj na primjeru katoličkog tiska i odnosa Crkve prema medijima

JURAJ MIRKO MATAUŠIĆ

Hrvatski studiji Sveučilišta u Zagrebu, Zagreb, Republika Hrvatska

U ovom prilogu autor obrađuje prihvat II. vatikanskog koncila kako se on očitovao u katoličkom tisku i odnosu Crkve prema medijima. Razdoblje prije početka koncila označeno je u bivšoj državi krutom komunističkom represijom prema Crkvi, koja se očitovala i tako da katolička Crkva u Hrvatskoj od 1952. do 1962. nije imala nijednoga lista za puk. Unutrašnja kriza sustava u Jugoslaviji s jedne strane i dolazak na papinsku stolicu Ivana XXIII. s druge strane stvara novu klimu u odnosu Crkve i komunističke države, što je za posljedicu imalo i obnovu katoličkoga izdavaštva. S početkom koncila izlazi u Zagrebu tjedni bilten "Glas s koncila" umnažan tehnikom ciklostila, da bi godinu dana kasnije počele suvremene dvotjedne novine "Glas koncila". Osim toga, nakon koncila profiliraju se kao glavna središta koncilске misli u Hrvatskoj centar "Kršćanska sadašnjost" u Zagrebu i časopis "Crkva u svijetu" u Splitu.

Ključne riječi: II. vatikanski koncil, mediji, Glas koncila, Kršćanska sadašnjost, Crkva u svijetu

Uvod

O prihvatu II. vatikanskog koncila u nas puno se pisalo u teološkim krugovima. Treba reći da pitanje nije ni izdaleka dovoljno proučeno. Bonaventura Duda napisao je o tome do sada najopširniji prikaz, a shvaća ga samo "kao pomoć onomu na što će morati misliti budući proučavatelji i ocjenitelji, kad se toga posla svestrano, cjelovito i posve dokumentarno prihvate."¹ U ovom ću se članku ograničiti na onaj dio tematike koji se odnosi na glavne crkvene listove, koji su nastali ili su obnovljeni u vrijeme i nakon Koncila, a koji

¹ Bonaventura DUDA, "Prihvat II. vatikanskog koncila u Hrvatskoj", u: *Koncil u Hrvatskoj*. Zbornik radova teološkoga simpozija u povodu 30. obljetnice Drugoga vatikanskog sabora. Split 1996., 29-77, 29.

su prenosili koncilske i ideje i za njih se zauzimali. Osim toga, koliko su te ideje doista zaživjele u Katoličkoj crkvi u Hrvatskoj, može se vrlo dobro vidjeti na primijeni smjernica što su ih kompetentne crkvene središnje institucije na temelju koncilske nauke donijele za služenje Crkve medijima i s medijima.

Ugušen katolički tisak

Koncil je najavljen ubrzo nakon dolaska na papinsku stolicu Ivana XXIII., pape koji je u velikoj mjeri pridonio promjeni "klime" u odnosima Zapada i Istoka, Crkve i svijeta, pa i odnosa Crkve i tadašnje komunističke Jugoslavije. Upravo je bilo završilo jedno od najtežih razdoblja u povijesti Crkve u srednjoj i istočnoj Europi posljednjih stoljeća, što se posebno očitovalo na primjeru katoličkoga tiska.

Nakon što je katolički tisak između dva rata doživio najveći procvat u svojoj povijesti, vrijeme samoga rata znači smanjenje broja listova (npr. prestaje katolički dnevnik) i naklada (sve teža gospodarska situacija), a početak komunističke vladavine označen je gušenjem cjelokupnoga katoličkog tiska.² Izuzetak je bio tjednik *Gore srca* što ga je u Istri počeo izdavati don Božo Milanović, najprije u Trstu, a onda u Rijeci. Unatoč Milanovićevim velikim zaslugama, list je 1947. godine bio zabranjen zbog nekog članka, a za zlo mu je uzeto i to što "gotovo nikada ne donosi nikakve govore i izvratke govora druga Tita i drugih naših rukovodilaca, dok Papinim reakcionarnim govorima i poslanicama posvećuje čitave stranice." Da bi list mogao nastaviti, predan je Jeronimskom društvu u Zagrebu, koje je preimenovano u Hrvatsko književno društvo sv. Ćirila i Metoda.³ Na čelu mu je bio zagrebački kanonik dr. Pavao Lončar, kojega je ustaški režim osudio na smrt, pa pomilovao na 18 godina zatvora, jer je rekao da Pavelić nije normalan.⁴ List se danas doima kao da je izlazio u neko idilično doba, jer u njemu nema gotovo nikakvih vijesti iz Crkve u zemlji. Naravno, nije se ni mogla iznositi istina, a glorificirati tadašnju stvarnost značilo bi izdati Crkvu i sve pro-

² Kao razlog se navodio nedostatak papira. Istina je bila da je sav tisak u Hrvatskoj dobivao nedostatan dio papira koji je stajao na raspolaganju u cijeloj državi. Usp. Božo NOVAK, "Novinstvo. Hrvatsko novinstvo u socijalističkoj Jugoslaviji". U: *Almanah hrvatskog tiskarstva, nakladništva, novinstva, bibliotekarstva i knjižarstva*, Zagreb 1997. 197 sl. A za vjerski tisak papira uopće nisu dali.

³ Zapravo Društvo je raspušteno odlukom Ministarstva unutrašnjih poslova 25. 5. 1946., a zauzimanjem Svetozara Rittiga umjesto ukinutog Jeronimskog društva osnovano je Hrvatsko književno društvo sv. Ćirila i Metoda; rad mu je bio odobren odlukom MUP-a od 26. 12. 1946. (Zoran MILIĆ je na Institutu za teološku kulturu laika, Katoličkoga bogoslovnog fakulteta obradio povijest lista u diplomskoj radnji: *Gore srca. Katolički tjedni list 1946. - 1953.*, Zagreb 2002. Valja poželjeti da tekst bude objavljen.)

⁴ List je počeo izlaziti 1. travnja 1946. u izdanju Književnog društva sv. Mohora za Istru. Tiskan je u Trstu, cijela naklada se prenosila u Pazin, a odonud slala poštom povjerenicima i pretplatnicima. Od 1. rujna 1946. tiskan je u Rijeci u "Narodnoj štampariji" u nakladi

gonjene ljude. Stoga su urednici zaobilazili informativni dio, a iznosili samo čiste vjerske duhovne i poučne sadržaje, kako se ne bi lišili jedinoga periodičnog glasila u to 'olovno' vrijeme. Ipak i takav je list bio trn u oku režimu, te je konačno zabranjen u listopadu 1952. godine. Bilo je to nakon imenovanja nadbiskupa Stepinca kardinalom; iste su godine prekinuti diplomatski odnosi sa Svetom Stolicom, konačno je ugušen vjeronauk u pučkim školama, a Katolički bogoslovni fakultet je izbačen iz Sveučilišta u Zagrebu.

Sljedećih deset godina Katolička crkva u Hrvata nema nikakvih periodičkih publikacija za puk. Čitala se beogradska *Blagovest*, katolički mjesečnik, koji je izlazilo na ekavici. U Đakovu se tiskao mjesečnik *Vjesnik đakovačke biskupije*⁵ u tiskari koja se nalazila u zgradi biskupije, a osnovao ju je biskup Strossmayer 1878. godine. Komunisti su je konfiscirali, ali valjda zbog značenja velikoga đakovačkog biskupa za južnoslavensku ideju, kako se to prikazivalo, nije se tiskaru moglo posve otuđiti njezinoj prvoj namjeri. List je bio namijenjen prvotno svećenstvu Đakovačke biskupije, jer je bio njezino službeno glasilo, ali su ga uzimali i svećenici diljem zemlje, pa se s vremenom profilirao kao list za pastoralnu orijentaciju svećenstva.

Puk se duhovno hranio kalendarima *Danica*, u izdanju Hrvatskoga književnog društva sv. Ćirila i Metoda, i *Dobri pastir*, u izdanju Udruženja katoličkih svećenika NR Bosne i Hercegovine, koje je izdavalo i istoimeni teološko-pastoralni časopis (almanah) za svećenstvo. Inače je najnužnija vjerska literatura izdavana tehnikom ciklostila, posebno je to vrijedilo za studentske skripte i propovjedničku literaturu. Prvi brojevi lista koji je označio početak prihvata Koncila u Hrvatskoj *Glas s koncila* također su umnažani u toj tehnici.

Nove okolnosti

Početak 60-ih godina u Jugoslaviji dolazi do velike krize sustava: premda se izvana sve činilo u redu i mirno, čak u procvatu, ipak je "u samom središtu apsolutne moći, u državno-partijskom vrhu, nastajalo stanje blokade i paralize prijeteći raspadom kako Saveza komunista i društvenog susta-

od 13.380 primjeraka. HKD sv. Ćirila i Metoda u Zagrebu preuzima list 30. studenoga 1947. Nakon nekoliko zabrana i sudskog procesa protiv posljednjeg urednika Franje Grundlera, list je konačno zabranjen u listopadu 1952. godine.

⁵ List je počeo izlaziti 1873. godine pod imenom *Glasnik Bosanske i Srijemske biskupije* te pod tim imenom izlazi do 31. srpnja 1945. Nakon toga povremeno do kraja 1946. izlaze *Obavijesti Biskupskog Ordinarijata*, a 1947. samo *Okružnice*. Od 1948. s novim brojenjem godišta izlazi *Vjesnik biskupije đakovačke*. Od godine 1954. zove se *Vjesnik đakovačke biskupije*, a 1969. godine dobiva podnaslov *Revija za pastoralnu orijentaciju svećenika*. Prigodom 125. godišnjice održan je, 12. - 13. prosinca 1997. godine, znanstveni skup s međunarodnim sudjelovanjem, u Đakovu. Radovi su objavljeni u znanstvenom časopisu *Diacovensia. Teološki prilozi*, Đakovo, VI (1998.), br. 1. (333 stranice).

va, tako i same države”.⁶ Kriza je bila povezana s privrednom reformom; zapravo je nastala prije, a reforma ju je još povećala. Smisao reforme bilo je uvođenje u državnu privredu tržišnih mehanizama koji su dali autonomiju poduzećima, što su se sada, oslobođena državne intervencije, počela odgovarajuće ponašati. Naravno, bilo je to povezano s uplitanjem republičkih i lokalnih vlasti, uz protekcionizam i korupciju. U takvoj situaciji krutost režima pomalo popušta, prestaje agitpropovsko novinarstvo, a tiskarama, koje sada same mogu djelomično kreirati svoj poslovni uspjeh, dobro dolazi gotovina koju dobivaju za tiskanje crkvenih listova. Među prvim listovima koji je iskoristio nove okolnosti bila je *Služba Božja, liturgijsko pastoralni list* što ga je izdavao Interdijecezanski liturgijski odbor, a uređivao ga je dr. Jure Radić, profesor na Franjevačkoj visokoj bogosloviji u Makarskoj. Prvo godište (1960/61.) umnažano je ciklostilom, a nove su okolnosti omogućile da se drugo godište (1962.) tiska u spomenutoj đakovačkoj tiskari.⁷ Časopis je donosio uglavnom teološke (liturgijske) tekstove i rasprave, te ga je većinom čitao kler, a bio je otvoren i iznošenju različitih mišljenja poput nekog svećeničkog foruma, osobito u vrijeme živih rasprava poslije Koncila.⁸

Početak šezdesetih godina uspostavlja se opet diplomatski odnosi između Crkve i Sv. Stolice. Za papu Pija XII. režim je upotrebljavao samo najgore riječi, a i on je ekskomunicirao komuniste. Ivan XXIII. imao je iskustva s komunistima iz vremena svoje službe u Bugarskoj, a i inače je bio otvoren i komunikativan. S druge strane, komunistička Jugoslavija željela je srediti taj odnos jer je trebala podršku Zapada u sukobu sa SSSR-om, a i znala je važnost vatikanske diplomacije u svijetu. Prigodom odlaska na Koncil svi su biskupi tada prvi put dobili putovnice.

U takvoj atmosferi bilo je moguće obnavljati katoličku izdavačku djelatnost i za puk, ne samo za svećenstvo. Daljnji će razvoj pokazati da je u narodu postojala istinska glad za vjerskim tiskom, ali su te publikacije uzimali i mnogi ljudi koji nisu bili katolici pa ni vjernici, jer su donosile drukčije ideje, izvan jednodomlje dominirajuće ideologije.

Drugi vatikanski koncil najavili su biskupi Jugoslavije u svojoj poslanici vjernicima za korizmu 1962. godine. Poslanica je datirana sa zasjedanja konferencije, 19. rujna 1961. godine.⁹ U njoj biskupi najprije izvješćuju vjernike

⁶ Dušan BILANDŽIĆ, *Hrvatska moderna povijest*, Zagreb 1999., 416.

⁷ Prvi broj lista izišao je na blagdan Svih Svetih 1960. godine, a uvodnu riječ napisao je zagrebački nadbiskup dr. Franjo Šeper, koji je bio predsjednik Interdijecezanskog liturgijskog odbora. Prilozi su bili na hrvatskom i na slovenskom. Kasnije je izdavanje i uređivanje lista preuzela Franjevačka Visoka Bogoslovija Makarska-Dubrovnik.

⁸ U uvodniku pod naslovom “Naprijed ili nazad”, br. 1, 1970. urednik piše: “I nadalje želimo našim ljudima dati mogućnost da u ‘Službi Božjoj’ štampaju članke u kojima izražavaju mišljenje s kojim se mnogi - pa i samo Uredništvo - na slažu. Neka se jave i drugi koji misle drukčije. Štampat ćemo i njihove članke. Želim unapređivati SLOBODU štampe dokle god se to ne pokaže štetno.”

⁹ “O Općem crkvenom saboru. Korizmena poruka biskupa Jugoslavije”, *Vjesnik Đakovačke biskupije*, XV/1962., br. 1, str 1 - 6.

o tome kako je i s kojim ciljem Papa navijestio Koncil, objašnjavaju značenje i važnost koncila u povijesti Crkve, opisuju dotadašnje pripreme za koncil, posebno se osvrću na ekumensko značenje koncila, te konačno naznačuju dužnosti vjernika prema koncilu. Na kraju biskupi naglašavaju značenje vremena u kojem se saziva koncil; naime da se "svijet u zadnjih stotinu godina više promijenio nego u prethodnih deset stoljeća. U toku je prava revolucija ideja i praktičnoga života". Kako su se korizmene poslanice čitale u cijelosti u crkvama, može se reći da su vjernici bili informirani o početku i o značenju koncila, koliko je to u onim okolnostima bilo moguće. U broju 3. godine 1962. *Vjesnik Đakovačke biskupije* prenosi najavu Pape da će koncil početi 11. listopada, na blagdan Materinstva Blažene Djevice Marije, da bi se idejno povezo s efeškim koncilom, koji je 431. godine proglasio dogmu da je Marija - Bogorodica.

Koncil budi glad za informacijom

Od listova za širu vjerničku javnost najprije se pojavio *Glasnik sv. Antuna Padovanskoga*. Prvi broj ovog mjesečnika izišao je u travnju 1962. godine. Vlasnik i izdavač bila je hrvatska Provincija Franjevac konventualaca, sa sjedištem u Zagrebu, glavni i odgovorni urednik o. Ivon Ćuk. List se tiskao u "Tipografiji" u Đakovu. Već u prvom svom broju časopis, koji izlazi mjesečno na 12 stranica formata A4, donosi na tri nepune stranice opširni članak pod naslovom "II. vatikanski sabor". I u sljedećim brojevima ovaj će list donositi članke o pripremanjima za Koncil, a nakon otvorenja donijet će, u broju 9. za prosinac opširnu reportažu. Kako je riječ o časopisu koji nije imao informativni karakter, vijesti su bile na zadnjim stranicama, premda bi veliki događaj Koncila po novinarskim pravilima zahtijevao naslovnicu i prve stranice. No, ni učestalost lista nije mogla zadovoljiti potrebe za informacijama niti o Koncilu, a niti općenito o događajima u Crkvi. Kad je riječ o koncilskim idejama i njihovu provođenju, oko čega je poslije koncila bilo mnogo idejnih sučeljavanja, list je isticao da ide srednjim putem, što prema shvaćanju odgovornoga urednika nije "ideologija kompromisa i jeftinog izmicanja, to nije pabirčenje malo slijeva - malo zdesna, nego je to angažirana usmjerenost naprijed s Crkvom i za Crkvu".¹⁰

Ovaj list, kao i drugi pučki listovi koji su se pojavili sljedeće godine, nastavili su svoju predratnu tradiciju, djelomično računajući i s publikom koja je preživjela i još ih nije zaboravila. S druge strane, mlađi svećenici koji su pratili zbivanje u svijetu i očekivanja koja su se stajljala na Koncil, smatrali su da se situacija toliko promijenila te se ne smije nastaviti na predratnoj tradiciji. Ta je tradicija bila označena jakim podjelama u Katoličkom pokre-

¹⁰ Nikola Mate ROŠČIĆ, "Nastavak zamisli", *Veritas. Revija sv. Antuna padovanskoga, Zagreb*, 12 (1973), br. 1(73), str. 3. List je kasnije promijenio ime u *Veritas*. Danas je urednik lista fra Marko Puškarić.

tu, što se odrazilo na vrlo brojnom i usitnjenom tisku.¹¹ Stoga nastaje inicijativa za izdavanje jednoga lista koji bi bio u potpunosti posvećen izvješćivanju s Koncila. Inicijativa se rađala na okupljanjima svećenika i katoličkih laika u prostorijama Hrvatskoga književnoga društva sv. Ćirila i Metoda, na svećeničkim Tečajevima koji su se održavali jednom godišnje u Zagrebu, na Katoličkom bogoslovnom fakultetu...¹² Neposredni pokretač i organizator bio je o. Zorislav Lajoš, tada odgojitelj mladih franjevaca u Zagrebu na Kaptolu, veliki oduševljenik Koncila.¹³ Inicijativu je odobrio kardinal Šeper neposredno pred odlazak na Koncil u Rim. O tome ga je obavijestio generalni vikar Zagrebačke nadbiskupije profesor Stjepan Bakšić, koji je potpisao i uvodnik za prvi broj. Kao izdavač naveden je bio Nadbiskupski duhovni stol u Zagrebu. U uvodniku profesora Bakšića piše da su “s mnogih strana i iz različitih redova stigle Nadbiskupskom duhovnom stolu molbe, da bi za vrijeme Koncila i naši svećenici, a preko njih i svi vjernici ... bili pravovremeno obavještavani barem o najvažnijim poslovima i događajima na Koncilu”. Prvi je broj datiran na blagdan sv. Franje Asiškoga, 4. listopada 1962.¹⁴ Tekstovi su se odnosili isključivo na Koncil. Bile su to više ili manje kratke vijesti i crtice, nabijene sadržajem, od nekoliko redaka do najviše dvije stranice, jer je prostor na stranicama lista bio doista malen, a tehnika ograničena mogućnostima. Uz Zorislava Lajoša pisali su još franjevac Bonaventura Duda, isusovac Mijo Škvorc i drugi. Na ruku je išlo i cijelo

¹¹ Veliki izdavači gledali su već u ono vrijeme nevoljko na mnoštvo listova i listića koje su izdavale posebno redovničke zajednice. Tako se na glavnoj skupštini »Društva sv. Jeronima« 28. veljače 1938. godine blagajnik toga društva Josip Lach tuži na preveliku konkurenciju: “Teren na kojem je D[ruštvo] s[v.] J[eronima] nekad bilo samo danas je poplavljen štampom zdesna i slijeva. Ne samo da u narod dolazi ogromna količina nekatoličke štampe nego danas dolazi i veliko mnoštvo katolička štampe, koju izdaju razni redovi i razne katoličke organizacije. Sva ova novonadošla katoličke štampa reflektira gotovo isključivo na one ljude koji su nekada kupovali jeronimske knjige. Da se ta štampa uzmogne proširiti, nastoji ona da kvantitativno i kvalitativno bude što bolja, a po cijeni što jeftinija. Tako je eto nastala jaka konkurencija jeronimskoj štampi baš od katoličke štampe”. Josip BUTURAC, *Hrvatsko književno društvo sv. Jeronima ili sv. Ćirila i Metoda 1868-1968*, Zagreb 1969., str. 48.

¹² Vidi: DUDA, 58-59.

¹³ Pod utjecajem prije spomenutog mišljenja, koje je još bilo živo u redovima Jeronimskoga društva, o. Zorislav Lajoš svjesno je pledirao za to da se njegova redovnička zajednica odrekne svoje predratne tradicije i da svoje snage uključi u opće crkvene projekte. Zbog toga ni *Glas s koncila* ni druge njegove inicijative, kao npr. izdavanje katehetskih priručnika, izdanje *Ilustrirane Biblije mladih* nisu ostale u njegovoj zajednici, nego su predane drugima.

¹⁴ Magister franjevačkih klerika iskoristio je njihov broj (oko 60) i uvježbanost u radu umnožavanja tehnikom ciklostila, koju su stekli u tim tiskom “sušnim” godinama, izdajući svoje skripte ili pak knjige za potrebe svećenika i vjernika. Prvi je broj *Glasa s koncila* umnožen u 5.000 primjeraka, te je nakon potražnje umnoženo još tisuću, a onda je naklada počela rasti, da bi do kraja zasjedanja, tj. do 11. broja povećana na 25.000 primjeraka. To je premašilo mogućnosti franjevačkih bogoslova, pa su pri umnožavanju priskakale u pomoć i druge zajednice, npr. Sestre Naše Gospe, trećoredci, isusovci... List je izlazio na formatu A5 na 24 stranice, ponekad je povećan na 32 stranice. Jednostavne crteže na naslovnoj i na posljednjoj stranici izrađivao je talentirani franjevački učenik 4. razreda gimnazije, danas akademski slikar i kipar u Beču, Dragutin Tugomir Šantek. Cijena pojedinog primjerka bila je 30 dinara.

okruženje Nadbiskupskoga duhovnog stola u Zagrebu, koji je prema impresumu bio izdavač lista, a za list je odgovarao dr. Dragutin Hren, ravnatelj Nadbiskupske kancelarije. Inače se nitko pod tekstove nije potpisivao. Do informacija su autori dolazili tako da su slušali Radio Vatikan i druge strane radiopostaje, koliko je bilo moguće, snimali i prevodili emisije, ili na temelju stranih listova koji su se u to vrijeme mogli kupiti u Zagrebu. Prvi je broj donio obavijesti o nastanku ideje o Koncilu, o pripremama za Koncil, izvratke iz Papinih govora, opis organizacije rada na Koncilu, koliko će Koncil trajati, predviđena ceremonija otvaranja... Drugi broj izlazi već 10. listopada i nastavlja opisom priprema i događaja neposredno pred sam Koncil: opširno se opisuje poslovnik Koncila. Posebno su zanimljive reakcije drugih kršćanskih crkvi i zajednica, raznih značajnih osoba... Treći broj, 17. listopada, donosi izvješće o otvorenju Koncila, ali tek na 13. strani, što je bilo uvjetovano neprimjerenim uvjetima rada, nespretnom tehnikom, a i novinarskim neiskustvom urednika. List nastavlja u tjednom ritmu do 5. prosinca, do završetka prvog zasjedanja Koncila, a posljednji, deveti broj u tom nizu izlazi pred Božić, 19. prosinca, želeći sažeti ono najvažnije.¹⁵ Uvijek iznova piše se o cilju Koncila, u tu se svrhu citiraju Papine riječi, npr.: "Skori Vatikanski koncil treba pred svijetom rasvijetliti Crkvu božanskim sjajem, dati životu novi smjer i donijeti novi način apostolskog djelovanja."¹⁶ Nadalje: "Crkva hoće da ... još dublje zagleda u samu svoju narav, da pronikne svoje vlastito biće, da uoči svoju osnovnu zadaću i poslanje." To ona treba shvatiti u svakom svom članu. A onda "pomno razmotriti svoju životvornu akciju prema vani. Ona hoće da prouči najpreče potrebe čovječanstva i da formulira svoje stavove prema njima i da predvidi mogućnosti sretnih aktivnosti u smjeru njihova rješenja."¹⁷

U proljeće je papa Ivan XXIII. obolio i umro na drugi dan Duhova, 3. lipnja 1963. godine. List *Glas s koncila* koji je krenuo s početkom Sabora, nakon prestanka izlaženja nije nastavljen. Novi papa, u osobi milanskog nadbiskupa kardinala Montinija, izabran je 21. lipnja i uzeo ime Pavao VI. Nakon izbora u Zagrebu je tiskana brošura pod naslovom "*U ime Gospodnje! Habemus Papam - imamo Papu*",¹⁸ u 40.000 primjeraka. Bio je to u neku ruku međubroj koji je premostio vrijeme do druge serije izlaženja lista. To je također

¹⁵ Tako nije u listu bilo mjesta da se objavi cijeli Papin govor na otvorenju, nego je izdan posebno i mogao se naručiti po 10 dinara. Vidi: *Glas s koncila*, br. 9, od 28. XI, 1962., str. 31. U sljedećem se broju (10., od 5. 12..) stoji na str. 23. donosi Upozorenje: »Budući da završava prvi dio zasjedanja Koncila, i mi ćemo završit zasada s izlaženjem "Glasa s koncila". Još će izaći jedan broj pred Božić u povećanom opsegu... U njemu ćemo nastojati dati jedan pregled i sintezu ... dosadašnjega rada.«

¹⁶ *Glas s koncila*, br. 1., 4. listopada 1962., str. 16.

¹⁷ Tu se već naznačuje jedan od glavnih dokumenata Koncila naslovom "Crkva Kristova - Svjetlo narodima. Perspektive II Vatikanskog koncila prema riječima Svetog Oca Pape". *Glas s koncila*, br. 2, od 11. listopada 1962., 3 - 5.

¹⁸ Formata A4, na 16 stranica: Na naslovnoj stranici bila je slika crkve i trga sv. Petra u Rimu, a na trećoj fotografija Ivana XXIII. s kardinalom Montinijem. Nema naznake datuma, niti tiskare u kojoj je brošura otisnuta.

bilo djelo Zorislava Lajoša i njegova suradničkoga kruga. No, franjevci su dali do znanja da više ne mogu nositi teret izdavanja lista, te su s jednim opširnim elaboratom o budućem izgledu lista i ekipi koja bi ga mogla uređivati predložili nadbiskupu Šeperu da list stvarno preuzme Zagrebačka nadbiskupija.¹⁹ Već je tijekom ljeta okupljena uglavnom predložena ekipa koja je preuzela posao: dr. Josip Ladika kao direktor, Vladimir Pavlinić kao glavni urednik i Živko Kustić kao novinar. Ekipi se uskoro pridružila Smiljana Rendić, koja se potpisivala pseudonimom *Berith*. Prvi je broj druge serije izišao 29. rujna 1963. godine.

Pučki listovi

U međuvremenu su se pojavila još dva pučka lista. Početkom 1963. u Splitu je Franjevački provincijalat Presvetog Otkupitelja počeo izdavati list "Marija". U impresumu je stajalo da "izlazi povremeno, po mogućnosti svaki drugi mjesec".²⁰ Uređivao ga je fra Vjenceslav Glibotić. Ime i tematika lista, koji i danas izlazi u Splitu kao mjesečnik, vezano je vjerojatno uz činjenicu što su glavni samostani franjevačke Provincije Presvetog Otkupitelja posvećeni Majci Božjoj: u Sinju je veliko svetište Gospe Sinjske, u Splitu Gospa od zdravlja, a u Zagrebu u Zvonimirovoj ulici svetište Gospe Lurdske. Prema tome, glavni je cilj lista bilo širenje i produbljanje marijanske pobožnosti u narodu. Premda je list donosio vijesti o Koncilu, bile su to kratke informacije, zanimljivosti, pojedinosti ili čak kurioziteti, daleko od sustavnoga i potpunoga izvješćivanja o važnim događajima u Crkvi.

Još manje se Koncilom bavio list koji se pojavljuje iste godine ujesen, naime *Glasnik Srca Isusova i Marijina*, što su ga izdavali Isusovci u Zagrebu. Nova serija izdanja počela je s brojem za listopad 1963. godine²¹ u nakladi od 25.000 primjeraka. Mladom uredniku p. Franji Šipušiću (imao je tada 33 godine), kojega je uprava njegove Provincije imenovala za taj posao počet-

¹⁹ Ulogu Zorislava Lajoša i njegovih suradnika važno je naglasiti jer se ona olako prešućuje ili minimalizira. Tako u Katalogu izdanja *Glasa koncila* za 1999. godinu piše: "GLAS KONCILA, katolički tjednik, počeo je izlaziti 4. listopada 1962. po odluci zagrebačkog nadbiskupa Franje Šepera kao ciklostilom umnažan bilten koji je izvješćivao o događanju II. vatikanskog koncila. Bilten je nosio ime 'Glas s koncila', odgovorni urednik bio mu je ravnatelj Nadbiskupskoga duhovnog stola u Zagrebu a umnažali su ga i raspacavali franjevci iz samostana na Kaptolu u Zagrebu te sestre Družbe Naše Gospe iz Primorske ulice." Još je zanimljivija autobiografska bilješka prvog urednika *Glasa koncila* Vladimira Pavlinića u priručniku "Stil i jezik novinara", Zagreb 2001, gdje on na str. 104. o sebi piše da je "klasičnu gimnaziju i studij teologije završio u Zagrebu, ujedno studirajući slikarstvo. G. 1963. pokrenuo 'Glas koncila', koji uređuje prvih deset godina." Kraj ovako selektivne memorije nije nevažno utvrditi povijesnu istinu.

²⁰ Adresa izdavača bila je Split, Bulatova p. 3. Urednik je bio profesor Franjevačke gimnazije u Sinju, i ondje je stanovao. Danas je urednik fra Petar Lubina.

²¹ Posljednji broj lista u prvoj seriji izišao je u prosincu 1945. Isusovci su posjedovali tiskaru i prilične zalihe papira. Komunisti su im konfiscirali i tiskaru i papir, te je - prema navodima o. Šipušića - odnijeli u Crnu Goru. A list nije mogao dalje izlaziti zbog "nestašice papira"!

kom srpnja, pomoć je pružila rekli bismo “konkurencija”, naime urednik *Glasnika sv. Antuna* o. Ivon Ćuk. Posebno važna je bila njegova uputa o tome kako pregovarati s tiskarama, koje su sada doduše mogle tiskati i vjerske tiskovine, ali prihvaćanje tiskanja vjerskih listova nije ni izdaleka išlo bez problema. Prema iskustvima o. Ćuka, Đakovačka tiskara, u kojoj je ispočetka tiskan *Glasnik sv. Antuna*, nije bila pouzdana, *Narodne novine* su odbile, *Vjesnik* je bio skup i tražio je rukopise dva mjeseca unaprijed. Prihvatila je tada *Združena štampa* iz Zagreba, s time da joj je urednik tekstove morao predati već krajem kolovoza. Ćuk je sa svojim listom te godine bio kod *Epohe* u Zagrebu, a većina je crkvenoga tiska, uključujući kasnije i *Glas koncila*, završila kod *Informatora* u Zagrebu, gdje se tiskalo latinično izdanje *Borbe*.²² List je imao rubriku Vijesti, koju je uređivao o. Mijo Škvorc i u kojoj su se objavljivale i vijesti o Koncilu, ali vrlo malo i kratko.²³

Informativne novine pod koncilskim imenom

Informativni list, koji je nastavio na prvu seriju, promijenivši ime za jedno slovo, *Glas koncila*, dobivao je brzo sve veće značenje. Do Božića 1963. godine izišlo je 5 brojeva na po 24 stranice formata A4, na novinskom papiru u modernom dvobojnom tisku.²⁴ List je počeo i nastavio u dvotjednom ritmu. Tekstovi ispočetka nisu potpisivani. Prvo ime koje se pojavljuje, osim odgovornog urednika dr. Hrena, bila je Mila Wod u br. 2. 1964. a u istom broju pojavljuje se i pseudonim Smiljane Rendić *Berith* pod rubrikom *Mi ovdje*. To je bila vrlo čitana rubrika, no najvažniji posao S. Rendić bilo je pisanje dugačkih izvješća, kronika o zasjedanjima Koncila, a kasnije o drugim velikim crkvenim događanjima. Iz tadašnjega svjetovnog tiska čitatelji u Jugoslaviji o tome nisu mogli mnogo saznati. Glavni dio novinarskog i uredničkog posla obavljali su glavni urednik Vladimir Pavlinić, koji je listu dao suvremeno i aktualno obilježje, i Živko Kustić koji se potvrdio odličnim reportažama i rado čitanim rubrikama.²⁵ Uskoro se kao stalni suradnik pri-

²² Sličan su fenomen doživjeli franjevci kad su pedesetih godina htjeli izdati molitvenik “Serafsko cvijeće”. Kad su sve tiskare u Zagrebu odbile, tiskala ga je 1959. godine “Srboštampa” iz Beograda.

²³ Npr. Završetak drugog zasjedanja Koncila popraćen je kratkom viješću na trećini 16. stranice (veličine A5). Čini se da urednik nije baš imao naročito mišljenje o Koncilu; u svojim bilješkama iz toga vremena procjenjuje on npr. da je Drugi vatikanski koncil uništio štovanje svetaca. Više je opterećen teškoćama koje je u svom radu imao od strane svoje redovničke zajednice (koja mu je davala premalo podrške), kao i od režimskoga progona (četiri put je bio na sudu zbog navodno neispravnog impresuma), nego što je bio oduševljen veličinom epohalnoga događaja Koncila.

²⁴ Tisak *Informator* Zagreb, Izdavač i vlasnik: Nadbiskupski duhovni stol, odgovara: Dr. Dragutin Hren. Izlazi svake druge nedjelje.

²⁵ Nakon prvih deset godina uredništvo je 1973. godine preuzeo Živko Kustić, koji list vodi do 1990. godine, kad vodstvo lista postupno preuzima Ivan Miklenić, koji je i danas glavni urednik.

družio i Tomislav Šagi-Bunić koji je redovitim i temeljitim teološkim analizama objašnjavao koncilsku misao širokom čitateljstvu. U nekoliko godina list je postigao nakladu od preko 100.000 primjeraka.

Ista je ekipa u ožujku 1966. počela izdavati mjesečnik za djecu *Mali koncil*. Od godine 1969. pristupa mu prijeratni urednik dječjeg lista *Andeo čuvar* franjevac o. Gabrijel Đurak, koji ga je uređivao do svoje prerane smrti 1974. godine. Naslijedio ga je Luka Depolo. List se izvrsno potvrdio kod djece i mladih, postigavši visoku nakladu. U velikoj je mjeri služio kao pomoćni materijal za vjeronauk koji se održavao u župama, a uredništvo godinama organizira za vjeroučenike popularna natjecanja u znanju vjeronauka, pod imenom "Vjeronaučna olimpijada".

I nakon završetka Koncila *Glasi koncila* je ostavio svoje ime, imajući namjeru time naglasiti epohalnu važnost Drugoga vatikanskog koncila, kojega će provedba trajati dugo vremena. Ali se tim imenom htjelo naglasiti i novo shvaćanje Crkve. Dok je ona dotada, barem u percepciji širokih slojeva kršćana, bila jedna od institucija kršćanskoga društva, svedena pojmovno na kler, sada se naglašava njezino izvorno značenje, naime Crkve kao zajednice. Kao što su se biskupi sabrali na sabor, zbor, skup - tako je i cijela Crkva Božja zajednica, posebno kad se sabire na liturgijska slavlja. Isto se značenje prenosi i na list *Mali koncil* za djecu koja se okupljaju u Crkvi. Svakako je ovo uredništvo, koje je s vremenom izdavalo i sve više knjiga, jedno od prvih i najvažnijih središta širenja koncilске misli u Hrvatskoj.

Teško bi bilo naći nekoga od značajnih ljudi u Crkvi među Hrvatima koji bi osporavao Koncil u cjelini. Svi su uglavnom naglašavali veličinu i značenje Koncila. Ipak bit će razmimoilaženja oko naglasaka. Naime, Koncil je u svojim dokumentima donio uglavnom tradicionalnu katoličku nauku, ali ju je prerekao za novo vrijeme, pozabavio se pitanjima koja su bila nova, odredio ili najavio potrebne reforme; naglasio potrebu ekumenizma. U smislu novosti najvažnija je bila neka vrst pomirenja Crkve s modernim vremenom i njegovim idejama, s liberalno-pluralističkim društvom, na političkom, gospodarskom, djelomično idejnom području, priznata je autonomija znanosti i tehnike, naglašena potreba dijaloga s drugim religijama, sa svijetom i sa samim ateistima, istaknuta potreba "čitanja znakova vremena"... U Crkvi su podjele išle po liniji naglašavanja kontinuiteta katoličkoga učenja, ili pak promjene u smjeru prihvata modernoga vremena i njegovih novosti, te reforme Crkve u tom smislu. Kad je riječ o *Glasi koncila*, grubo govoreći moglo bi se reći da je on u svojih prvih deset godina zauzeto naglašavao ono što je bilo novo,²⁶ dok je kasnije uzeo nešto umjereniji smjer. Ne odustajući kasnije bitno od novosti, uredništvo je vodilo računa o realnim okolnostima

²⁶ U godinama 1970. i 1971. neki su u *Glasi koncila* našli elemenata koji su navodno doveli u pitanje crkvenu nauku i disciplinu. Oglasio se dr. Čedomil Čekada iz Sarajeva, predratni urednik *Katoličkoga tjednika*, brošurou "Proigrana šansa - 'Fenomen Glasa koncila' u svjetlu činjenica i dokumenata", Đakovo 1971. Ovaj slučaj, a i mnogi drugi izazivali su ponekad dojam da je podjela djelomično išla po liniji još živućih ljudi odnosno postojećih središta prijeratnih Domagojaca i Križara.

vrlo tradicionalne Crkve i njezinih pastira, koji si u okolnostima vanjskoga pritiska nisu htjeli dopustiti previše unutrašnjih trvenja.

Crkva u svijetu

Nakon završetka koncila rađaju se i nove inicijative. Tako je biskupski ordinarijat u Splitu 1966. godine počeo izdavati teološki dvomjesečni časopis *Crkva u svijetu*. Bio je to zapravo službeni *Vjesnik biskupije splitske i makarske* u svojem 13. godištu, koji se postupno transformirao u jedan od naših najznačajnijih teoloških časopisa.²⁷ Kao odgovorni urednik ispočetka se potpisivao sam biskup dr. Frane Franić, da bi ga od 1970. preuzeo kao glavni i odgovorni urednik dr. Drago Šimundža,²⁸ koji je cijelo vrijeme bio i lektor i korektor. Časopis je već od početka duhovno ujedinjavao cijelu Splitsku metropoliju koja je oblikovana 1969. godine,²⁹ jer se od drugoga broja kao suizdavači pridružuju i ostale dalmatinske biskupije. U kasnijim osvrtima prigodom godišnjica naglašavana je veza između Drugoga vatikanskog koncila i imena časopisa, koje je uzeto iz naslova koncilске pastoralne instrukcije *Crkva u suvremenom svijetu*.³⁰ Na simpoziju o 20. obljetnici časopisa nadbiskup Franić, koji je cijeli pothvat od početka čvrsto vodio, ističe kako su mu glavni suradnici bili don Ivan Cvitanović, te laici Jakov Jukić i Edo Marinković, kao i don Mate Meštrović.³¹ Uključivanjem laika htio je izreći jednu od temeljnih misli Koncila, naime da se “svijet i Crkva ne samo ... mnogostruko sudbinski i egzistencijalno susreću i međusobno prožimlju, nego se jednim dijelom izravno dopunjuju i poistovjećuju. Crkva je dio svijeta kao što je i svijet dio Crkve.”³² Nadalje on ističe kako “koncilska i pokoncilska Crkva s dubokim respektom pristupa stvarnim vrednotama svijeta” te da je časopis, vođen tim duhom, težio za “koncilskim idealima” i u tome ne želi posustati.

²⁷ U uvodniku broja 1, godine 1966. stoji da je to treća godina tiskanog *Vjesnika* pod naslovom *Crkva u svijetu*. U impresumu na kraju broja stoji da ga izdaje Biskupski ordinarijat u Splitu. Od broja 2., 1966. kao podnaslov stoji: *Časopis za vjersku kulturu*, a kao izdavači su navedene biskupije: dubrovačka, hvarska, kotorska, splitsko-makarska i šibenska. Od 1970. časopis počinje izlaziti četiri put godišnje. Do 1968. časopis ima paginaciju po broju, a od 1969. počinje kontinuirana paginacija po godištu (524 stranice, 1970.: 420, 1971.: 364, da bi se kasnije ustalio broj stranica na oko 400.).

²⁸ Drago ŠIMUNDŽA postaje 1969. tehnički urednik uz glavnog urednika dr. FRANIĆA, a od 1970. list dobiva uredničko vijeće od desetak uglednih imena, urednici su Jakov JUKIĆ (pseudonim sociologa Željka MARDEŠIĆA), Edo MARINKOVIĆ i Drago ŠIMUNDŽA, koji je ujedno glavni i odgovorni urednik. ŠIMUNDŽA vodi list do 1991. Nakon toga urednik je Nedjeljko Ante ANČIĆ.

²⁹ Splitska biskupija uzdignuta je na nadbiskupiju, a ostale su dalmatinske biskupije (Šibenik, Hvar i Dubrovnik) postale sufraganske. Zadar je ostao izuzeta nadbiskupija.

³⁰ Frane FRANIĆ, nadbiskup splitsko-makarski: Dvadeset godina nakon koncila, XXI/1986., br. 2, 97-100.

³¹ Isto.

³² Isto.

Časopis inače većinom obrađuje teološke teme, među kojima prevladavaju one o pitanjima shvaćanja, života i djelovanja Crkve (ekleziološke), no bavi se i širim spektrom pitanja izvan strogo teološkoga područja, kao što su znanstveno-kulturološka i društveno-religijska pitanja, pa onda opširnije temama iz povijesti i književnosti, ali i pedagogije, glazbe, filma, lingvistike, a donosi i uobičajene važne sadržaje znanstvenih časopisa: recenzije, komeemoracije, nekrologe, priopćenja itd. Kako u znanstvenim člancima tako i u svojim osvrtima "Crkva u svijetu" ulazi u vrlo širok dijalog s djelima i djelatnicima i u Crkvi i u svijetu."³³

Zanimljivo je kako u spomenutom prikazu nadbiskup Franić piše o svojim interesima: "Zanimalo me je pitanje, kako se treba Crkva odnositi prema marksističkoj civilizaciji koja nastaje i koja je, prema mom mišljenju, veliki povijesni proces i koji će dugo trajati."³⁴ Naime upravo oko toga pitanja već je tada postojao i produbljavao se veliki sukob između nadbiskupa Franića i možda najjače skupine promicatelja koncilske misli u nas, naime teologa i laika okupljenih oko zagrebačke *Kršćanske sadašnjosti*.

Kršćanska sadašnjost

Početak djelovanja ove skupine označen je pokretanjem časopisa *Svesci Kršćanska sadašnjost* koji se pojavljuje pred Božić 1966. za godinu 1967.³⁵ Kao prvenstveni zadatak urednici ističu "da se ovim putem također pomogne što brže, istinskije i plodonosnije kročenje Koncila kod nas. Koncila kao zbirke dekreta, ali i Koncila kao puta na koji se po dekretima krenulo"³⁶. Zagrebački nadbiskup kardinal Franjo Šeper u svojoj je popratnoj riječi, datiranoj na godišnjicu završetka Drugog vatikanskog koncila, 8. prosinca 1966., zaželio da novi časopis bude "jedan od nezamjenjivih instrumenata za koncilsko gibanje i ostvarenje među nama."³⁷ Tijekom sljedeće godine uznapredovale su pripreme za osnutak "*Kršćanske sadašnjosti. Centra za koncilska istraživanja, dokumentaciju i informacije*", te je kardinal Šeper, 22. veljače 1968. mogao potpisati Akt utemeljenja.³⁸ U njemu se naglašava kako je

³³ Bonaventura DUDA, n. dj. 65.

³⁴ FRANIĆ, n. dj. 98.

³⁵ Po svojoj koncepciji bio je to znanstveni časopis koji je izlazio u nepravilnim razmacima nekoliko puta godišnje, a donosio je prijevode članaka stranih teologa, ali i domaćih autora, kao i tekstove druge tematike, od znanosti do literarnih priloga i prikaza filmova. Broj stranica kretao se od 60 do 100 formata A4. Prve je godine izišlo osam brojeva, kasnije po četiri a i manje brojeva godišnje. Glavni i odgovorni urednik bio je Tomislav Šagi-Bunić, pomoćni urednici Josip Turčinović i Ljiljana Matković, a u uredničkom su vijeću bili još Vjekoslav Bajsić, Ante Starčević, Sibe Zaninović i Marijan Zidarić.

³⁶ Riječ redakcije, *Svesci*, Zagreb, 1 (1967) br. 1, 96.

³⁷ *Svesci kršćanska sadašnjost*, siječanj 1967., 1

³⁸ Šeper - Građa za životopis, I., Zagreb, 1982., 300-301.

potrebno dublje i šire poznavanje koncilске misli, nastojanja i gibanja, da bi iz toga izrasla "organska i djelotvorna provedba koncilске obnove kod nas." Radi postizanja toga cilja predviđen je cijeli niz djelatnosti, kao npr. "pokretanje i izdavanje časopisa, biltena i drugih povremenih, prigodnih tiskanih ili umnoženih publikacija dokumentacionog, informativnog, ilustrativnog, istraživačkog ... karaktera u okviru koncilске obnove ... naročito u cilju ostvarenja pravog i iskrenog dijaloga među kršćanima samima i sa suvremenim svijetom i kulturom." Prvi i glavni inicijatori Kršćanske sadašnjosti (KS) bili su profesori na Katoličkom bogoslovnom fakultetu u Zagrebu: Tomislav Šagi-Bunić, Josip Turčinović i Vjekoslav Bajsić. Svaki je od njih u taj pothvat unio svoja specifična znanja i sposobnosti. Prvi je bio koncilski teolog u pratnji nadbiskupa Franje Šepera, s dubokim poznavanjem suvremene teološke misli, drugi je preuzeo vodstvo u idejno-organizacijskim poslovima kao direktor, dok je treći bio nezamjenjiv u raznim poslovima, od produbljenih teoloških rasprava i prevođenja knjiga do rješavanja tehničkih problema. Širi okoliš predstavljali su profesori Katoličkog bogoslovnog fakulteta, predavači i slušatelji godišnjih Teološko-pastoralnih tečajeva u Zagrebu, profesori Teologije u Rijeci, angažirani svećenici u Zadru, te cijeli niz župnika koji su diljem zemlje organizirali skupove i tribine na koje su pozivali predavače iz toga kruga. Tu treba spomenuti i cijeli niz katoličkih laika.

S jednom skupinom od njih, koja se okupljala u Hrvatskom književnom društvu sv. Ćirila i Metoda, došlo je do razlaza odmah na početku: dok su ovi smatrali da treba nastaviti predratni posao svetojeronimskoga društva u prosvjećivanju puka laganijom "popularnom i komunikativnom literaturom",³⁹ u kojoj će teški teološki problemi biti razloženi na općerazumljiv način, inicijatori su *Kršćanske sadašnjosti* željeli našoj javnosti pružiti ozbiljnu suvremenu teološku misao. Tome se priklonio i velik broj mlađih katoličkih laika iz Zagreba ali i iz drugih mjesta koji su u *Kršćanskoj sadašnjosti* imali svoj duhovni zavičaj. Voditelji Društva sv. Ćirila i Metoda nisu uspjeli iskoristiti ime i tradiciju, te staro iskustvo pretvoriti u novi uspjeh.⁴⁰ Tako je Društvo nastavilo živjeti od izdavanja molitvenika, kalendara i knjiga u skladu sa svojim opredjeljenjima, a 1968. godine počelo je izdavati *Marulić*, prve godine kao zbornik, a od 1969. godine kao časopis za književnost i kulturu, koji izlazi do danas u dvomjesečnom ritmu, napredujući kako opsegom tako i kvalitetom sadržaja.⁴¹

Kršćanska sadašnjost razvila je pak za naše prilike impozantnu izdavačku djelatnost. Osim teološkoga časopisa *Svesci*, KS je izdavala popularni

³⁹ Radovan GRGEC, "Na početku 1977", *Marulić*, Zagreb, X(1977), br. 1, 1.

⁴⁰ Velika prednost i glavni izvor prihoda Društva bila je knjižara na pogodnom mjestu u zgradi Bogoslovnog sjemeništa u Zagrebu na Kaptolu, gdje su vjernici mogli pouzdano naći vjersku literaturu i svakovrsne devocionalije.

⁴¹ Direktor Društva i glavni urednik lista je Radovan GRGEC.

časopis *Kana*,⁴² bilten *Upoznajmo Bibliju*, časopis za biblijsku kulturu *VIR - Vrijeme i riječ*, informativni bilten *AKSA (Aktualnosti kršćanske sadašnjosti)* koji je vijestima pratio zbivanja u Crkvi i pisanje društvenoga tiska o vjerskim i crkvenim pitanjima,⁴³ propovjednički časopis *Služba riječi*, koji izlazi 6 puta godišnje, i njegov tjedni prilog za puk *Liturgijsko-pastoralni listić*.⁴⁴ Valja spomenuti da se KS okušala i na području filma i video-produkcije. Franjevac Miroslav Hlevnjak, koji se šezdesetih godina bavio produkcijom dijapozitiva, dia-serija i filmova za potrebe crkvene kateheze, prišao je sedamdesetih godina *Kršćanskoj sadašnjosti*, te je u njezinom studiju, sa suradnicima, proizveo cijeli niz dokumentarnih i didaktičkih filmova.⁴⁵ No, KS se u pretežnom dijelu svojih aktivnosti orijentirala na izdavanje knjiga, gdje je ostvareno četrdesetak nizova, među kojima su najznačajnija biblijska izdanja, liturgijske knjige (po narudžbi biskupske konferencije), katehetski priručnici, crkveni dokumenti, teološka znanstvena djela, teološka popularna i duhovna literatura...

Problemi suživota s nekršćanskom ideologijom

Veliki su problemi za KS nastali nakon što su se, 31. svibnja 1977. godine, teolozi okupljeni oko KS organizirali u *Teološko društvo Kršćanska sadašnjost* (TDKS). Smisao te organizacije bio je u tome da se izdavačka djelatnost organizira u okviru tadašnjega društvenoga zakonodavstva, te se uključi u postojeći društveno-ekonomski sustav. Društvo je, u okvirima tadašnjih zakona, moglo biti nositelj legalnoga izdavačkog poduzeća. Inače je crkveni izdavač bio tretiran kao privatni obrtnik koji nije smio zaposliti više od deset ljudi, a toliki broj nije mogao izvoditi opsežne poslove koje je razvila KS. Iz toga je nastao idejni i crkveno-politički problem. Crkva je naime za komunističku ideologiju bila štetni relikv povijesti koji treba propasti, te je praktički bila isključena iz redovitoga zakonodavnoga i poslovnoga sustava. Režim ju nije priznavao kao posrednika između sebe i građana, a odgovaralo mu je da se svećenici kao građani organiziraju u okviru Socijalističkoga saveza. U organiziranju TDKS-a neki su u Crkvi vidjeli sličnost sa svećeničkim sta-

⁴² *Kana* je počela 1970. godine s viskom nakladom od preko 100.000 primjeraka i mogla ju je održati prve dvije godine. Kasnije su pogreške u vođenju lista prouzročile sve veći pad naklade, a sam izdavačka kuća posvećivala je sve više pažnje knjigama, koje su donosile i glavni dio prihoda, pa je periodika zanemarivana. Glavni urednik Kane je Albert Turčinović.

⁴³ Zapravo je AKSA pokušavala funkcionirati kao informativna agencija unutar izdavačke kuće *Kršćanska sadašnjosti*. Dokinuta je 1991. godine.

⁴⁴ *Listić* je izlazio tjedno od 1984. do 1990. kad je predan Liturgijskom institutu u Zadru, koji ga je nastavio izdavati pod naslovom *Živo vrelo* kao mjesečnik.

⁴⁵ Tehnika (kamere i montaža), koju je nabavio direktor Josip Turčinović, trebala je poslužiti proizvodnji televizijskoga programa za popunjavanje vremena koje je KS trebala otkupiti od HTV-a kad se 1989. i 1990. govorilo da će se Treći program komercijalizirati. Do toga nije nikad došlo, a tehniku je neko vrijeme iznajmljivala *Omladinska televizija* u počecima svoga emitiranja, pa je uz njezinu pomoć ostvaren i prvi prijenos polnočke na Božić 1989. godine.

leškim društvima kojima je režim u vrijeme poslije Drugoga svjetskog rata pokušao razbiti Crkvu. Badava je bilo tumačenje da je ovo *stručno*, a ne *staleško* društvo, protivnici su u toj organizaciji vidjeli kolaboraciju s protucrkvenim režimom i opasnost od podriivanja Crkve iznutra. Problem se rješavao u trajnom dijalogu između vodstva TDKS-a s Biskupskom konferencijom, Nuncijaturom Svete Stolice u Beogradu i iznad svega s mjesnim ordinarijem nadbiskupom Franjom Kuharićem u Zagrebu. Konačno se našao pravni oblik koji je zadovoljio Biskupsku konferenciju, te je ona na svom zasjedanju u Đakovu 1989. odobrila statut TDKS-a i podijelila mu pravnu osobnost u Crkvi. No uskoro se raspao komunizam i KS se reorganizirala na osnovama demokratskoga društva. - Jedan od glavnih protivnika TDKS-a bio je splitski nadbiskup Franić, koji je inače mislio da nastaje nova "marksistička civilizacija dijalektičkog materijalizma" i da Crkva mora s njom ići u dijalog, čak je izražavao uvjerenje da će "između kršćanstva i marksizma doći do sporazumijevanja, kad se međusobno razumno razgraniče, kao što je to bio slučaj između kršćanstva i grčko-rimske kulture".⁴⁶ Slično su mislili i teolozi oko TDKS-a, koji su praktično potražili oblike svoga konkretnoga postojanja i djelovanja u tom novom društvu. Da su i jedni i drugi slutili kako će se ta "civilizacija" brzo raspasti, mogli su si prištedjeti sukobe.

No ovaj slučaj pokazuje probleme zaživljavanja koncilske misli kod nas. Ti problemi često ne dolaze toliko od težine problematike, koliko od teškoća u komunikaciji i od našega mentaliteta. Načelno su koncilske ideje i poslije-koncilske reforme u Hrvatskoj prihvaćene uglavnom oduševljeno, iznad svega reforma liturgije s narodnim jezikom. Hrvati su se stoljećima borili za očuvanje svoga jezika, kao i za svoju povlasticu, da u katoličkoj liturgiji smiju upotrebljavati staroslavenski jezik. Taj jezik ne samo da je bio razumljiviji od latinskoga nego je značio i branu protiv kulturno-političkog prisizanja katoličkih susjeda. No, više od toga teško je prodiralo.

Bilo je dosta sukoba i napetosti, koji se različito procjenjuju: "Nema kod nas pojava koje bi imale heretičko obilježje, nema teoloških zastranjenja. Doživljavamo samo neke konfliktne situacije na razini odnosa baze i vrha, službenog učiteljstva i slobodnog stvaralačkog istraživanja teologa, između onih kojima je sve još presporo i zakočeno, i onih kojima su i sitne obnove već prevelika doza novotarenja koju ne mogu progutati."⁴⁷

Iznad svega teško je prodiralo novo shvaćanje crkvenoga zajedništva. Većinom se ostalo na isticanju i nastojanju oko liturgijskog zajedništva, a manje uspijeva uključivanje vjernika laika u aktivni crkveni život i njihova suodgovornost i suodlučivanje. U hijerarhijski organiziranu crkvenu strukturu s apsolutnom vlašću pape i biskupa, teško prodiere pluralistički demo-

⁴⁶ Frane FRANIĆ, "Crkva u našem prostoru i vremenu", *Crkva u svijetu*, Split XI (1976), br. 1, 2.; usp. i diferencirani pristup istoga autora, ali s naglaskom potrebe dijaloga i suradnje: Desni i lijevi katolicizam. *Crkva u svijetu*, VIII (1973), br. 2, 106.

⁴⁷ Nikola Mete ROŠČIĆ, "Nastavak zamisli" u: *Veritas. Revija sv. Antuna padovanskoga*, Zagreb 12 (1973), br. 1(73), 3.

kratski društveni model kojega je nametnuo liberalizam, a prema kojemu vlast dolazi od naroda te se u načelu strukturira odozdo. Mnogi su elementi toga modela ušli u socijalni nauk Crkve, ali teže prodiru u praksu crkvenoga života. Naravno, u Crkvi se neke stvari ne mogu riješavati demokratskim putem, kao npr. pitanja doktrine. Ali na mnogim je područjima uključivanje vjernika laika u suodlučivanje u Crkvi moguće. Tu praksa u velikoj mjeri zaostaje za odredbama središnje rimske vlasti, ali se u posljednje vrijeme osjećaju pomaci.⁴⁸ U desetak godina demokracije velik je broj mladih laika završio teološki studij, jer se otvorila mogućnost zapošljavanja u školskom vjeronauku. Sa sređivanjem crkvenoga financijskoga sustava sve će se više laika moći angažirati punim radnim vremenom i u službi župa. Valja očekivati da će iz tih redova dolaziti bitni impulsi za provođenje koncila, premda je moguće da nastanu i problemi. Svakako treba još mnogo toga provesti da se na svim razinama Crkve provedu središnja načela kršćanskoga socijalnog nauka, kao što su sloboda, ljudsko dostojanstvo, opće dobro, solidarnost i subsidijarnost... A to bi oslobodilo mnoge snage i konačno bilo blagotvorno za Crkvu i za cijelo društvo.

Crkva i mediji

U nedostatku koncilskih reformi na području unutrašnjega života treba tražiti i razloge problema koje Crkva ima s medijima. Na Koncilu se dogodio preokret glede crkvenoga pristupa tisku i drugim "sredstvima društvene komunikacije". Crkva je više od jednog stoljeća bila u sukobu s "lošom štampom" koja ju je napadala, a sada u koncilskom dekretu *Inter mirifica* zauzima u načelu pozitivan stav - neki kažu čak previše optimističan - prema medijima koji su "zapanjujući izumi tehnike što ih je ... ljudski duh uz pomoć Božju razvio iz stvorenoga svijeta".⁴⁹

Po nalogu Koncila i na temelju njegovih načela izdana je 1971. Pastoralna instrukcija *Communio et progressio*, u kojoj je na koncilskim temeljima razrađen suvremen katolički pristup medijima,⁵⁰ a nadopunjen instrukci-

⁴⁸ Mato ZOVKIĆ, "Ostvarenje Koncila u našoj Crkvi", *Crkva u svijetu*, Split 21 (1986), br. 2, str. 125 - 136. Autor piše o uvođenju savjetodavnih tijela pri BK, te biskupijskih i župskih vijeća kao oblicima ostvarivanja sabornosti Crkve, pa smatra da se tu još nije postiglo ono što bi se moglo trebalo. Naravno da je od toga vremena prošlo puno godina, ali se ocjena ne treba bitno mijenjati. Vidi i zanimljivo razmišljanje o uključivanju vjernika laika u strukture odlučivanja Crkve nadbiskupa Frane FRANICA: Desni i lijevi katolicizam. *Crkva u svijetu*, VIII (1973), br. 2, 106.

⁴⁹ Dekret "Inter mirifica" o sredstvima društvenog saobraćanja, u: *II vatikanski koncil, Dokumenti*, KS Zagreb 1970., br. 1, 75.

⁵⁰ Papinsko vijeće za sredstva društvenog priopćivanja, *Pastoralni nputak Communio et progressio* izrađen nalogom II. vatikanskog sabora radi primjene Dekreta o sredstvima društvenog priopćivanja istoga Sabora, objavljen u Rimu, 23. svibnja 1971.; u hrvatskom prijevodu izdala Kršćanska sadašnjost, u seriji *Dokumentu*, br. 36.

jom *Aetatis novae* dvadesetak godina kasnije.⁵¹ Oba su dokumenta, kao i oni dokumenti koji su im slijedili, *prevedeni* na hrvatski, ali smo još daleko od toga da sve njihove odredbe budu i *provedene*.

Najvažnije je u tom pristupu da se moderni mediji smatraju u svojoj biti dobrima - zlo dolazi od zlorabe, kao i inače - prihvaća se njihova unutrašnja zakonitost koju, u skladu s moralnim zakonima, treba poštivati. Uloga društvene komunikacije uključena je u cjelokupno teološko shvaćanje povijesti stvaranja i spasenja, te ima služiti povećanju dostojanstva čovjeka i općega dobra. Crkva želi bolje razumjeti medije, biti u dijalogu s medijskim djelatnicima, te im pružiti svoje služenje, a preko medija želi uspostaviti trajan dijalog sa svijetom, razumjeti svijet i sebe učiniti razumljivom svijetu, služeći se pritom i svojim vlastitim medijima.

Pastoralna instrukcija *Communio et progressio* (CP) iz 1971. godine donosi konkretni program koji bi Crkva trebala ostvariti na području društvene komunikacije. Na prvom je mjestu odgoj katolika svih slojeva za društvenu komunikaciju i upotrebu obavijesnih sredstava. Najprije bi teolozi trebali problematiku medija proučavati u okviru teoloških predmeta, posebno moralke i pastorala, kao i katehetike (CP, br. 108). "Budući svećenici, redovnici i redovnice ... za vrijeme svoje priprave u sjemeništima i redovničkim kućama moraju postati svjesni silnog utjecaja sredstava društvenog priopćavanja na društvo, a ujedno moraju donekle steći znanje o njihovu tehničkom funkcioniranju. Takvo poznavanje ima biti sastavni dio njihove izobrazbe i neophodan uvjet uspješne pastoralne službe u suvremenom društvu koje je sve više pod utjecajem tih sredstava" (CP, br. 111). Ta se odredba na Katoličkom bogoslovnom fakultetu u Zagrebu, kao središnjoj ustanovi za naobrazbu svećenika u hrvatskom narodu, provodi djelomično tek od akademske godine 2000/01. tako što je uveden izborni predmet o upotrebi medija u pastoralnom djelovanju Crkve.⁵² Pokrajinske teološke visoke škole bile su tu nešto brže: tako se na Teologiji u Splitu sličan predmet predaje od akademske godine 1992/93. a uveden je i na Teološko-katehetske institute u Dubrovniku (Institut je u međuvremenu ukinut), Zadru i Mostaru.⁵³ Isto tako takav se predmet pod naslovom "Masmediji i evangelizacija" predavao i na Teologiji u Rijeci od akademske godine 1992/93. do 1996. kad je predmet, slijedom odluke Katoličkog bogoslovnog fakulteta u Zagrebu (kojega je Teologija u Rijeci filijala), dokinut.⁵⁴

⁵¹ Papinski savjet za sredstva javnog priopćavanja: *Pastoralna uputa Nadolaskom novoga doba "Aetatis novae" o društvenoj komunikaciji dvadeset godina nakon Communio et progressio*; objavljena u Vatikanskom gradu, 22. veljače 1992., izdana od Kršćanske sadašnjosti u Zagrebu, 1992. u seriji Dokumenti, br. 98.

⁵² Predavač je autor ovoga priloga.

⁵³ Predavanja održava mr. Mirko Mihalj, koji je studij pastoralne teologije i medija završio na belgijskom sveučilištu u Louvainu, inače stalni dopisnik *Glasa koncila* i drugih crkvenih medija iz Splita i Dalmacije.

⁵⁴ Predavač je bio prof. Antun Šuljić, sadašnji direktor IKA-e i predstojnik Ureda za odnose s javnošću HBK.

Nadalje, dokumenti zahtijevaju da učenici u katoličkim školama dobiju medijsku naobrazbu kako bi razumjeli jezik medija i aktivno se njime mogli služiti (CP, br. 107); a na katoličkim sveučilištima i visokim školama moraju biti osnovani instituti za učenje i istraživanje društvene komunikacije. Za organizaciju takve nastave i takvog istraživanja kod nas nedostaje stručnjaka; tek nekoliko je ljudi iz Crkve završilo odgovarajuće studije u inozemstvu (a neki i kod nas); no ni oni nisu u tom smislu dovoljno iskorišteni a niti su međusobno organizirani. Naravno da onda mladi katolici koji pokazuju sklonost i sposobnost za zvanje na području medijske komunikacije teško mogu dobiti pomoć i podršku Crkve, a što bi prema *Communio et progressio* trebali (CP, br. 109).

Biskupske konferencije bi u svojim općim pastoralnim planovima trebale dati središnje mjesto djelovanju na području društvene komunikacije te staviti na raspolaganje dovoljna novčana sredstva, zahtijeva *Communio et progressio* (br. 167, 180), a Pastoralni naputak *Aetatis novae* (AN) iz 1992. godine određuje da se medijsko djelovanje uključi u cjeloviti pastoralni plan svake mjesne Crkve (br. 21). Kod nas je o tome bilo govora nekoliko posljednjih godina na Odboru Hrvatske biskupske konferencija za tisak, ali kako još nema općega pastoralnog plana, nije moguće stvoriti niti pastoralni plan za društvenu komunikaciju Crkve.

To su zapravo preduvjeti kojima bi trebalo postići cijeli niz ciljeva. A kako ti preduvjeti nisu ostvareni, naravno da se onda ni ciljevi ne postižu u onoj mjeri u kojoj bi to bilo poželjno i potrebno. Spomenimo neke od tih ciljeva:

Tako bi Crkva djelatnicima u društvenoj komunikaciji, tj. u medijima, trebala pružiti duhovnu pomoć (CP, br. 105). To je teško postići, ako teolozi ne poznaju dovoljno problematiku medija.

Daljnji cilj koji valja postići jest reprezentacija Crkve u javnosti, kako vlastitim medijima, programima i priložima, tako i radom katoličkih novinara koji djeluju u necrkvenim medijima (CP, br. 103). Na tom je području zaišta mnogo postignuto: Crkva ima brojne medije i programe u svjetovnim javnim i privatnim medijima. No, kvaliteta i doseg tih medija nisu zadovoljavajući zbog prije spomenutih razloga. U posljednjih desetak godina nešto se vjernika zaposlilo u svjetovnim medijima, koji su im za komunizma bili nedostupni, ali u većini velikih redakcija još uvijek prevladava protuvjersko i protucrkveno raspoloženje ili pak potpuna indiferentnost i neznanje o Crkvi. U interesu je Crkve, dakle, da mladim ljudima pruži kvalitetnu medijsku naobrazbu i odgoj, jer bi se stanje tako brže mijenjalo.

Daljnji cilj Crkve na području medija jest dijalog sa svijetom u kojem će ona postati razumljivija svijetu, a i sama bolje shvatiti mentalitet današnjih ljudi. Radi toga je za Crkvu neophodno uspostaviti redoviti odnos s javnošću, o kojemu govori već *Inter mirifica*, a *Communio et progressio* naređuje osnivanje ureda za odnose s javnošću. Hrvatska biskupska konferencija službeno je uspostavila ured za odnose s javnošću još početkom 90-ih godina prošlog stoljeća, ali on zapravo nikad nije profesionalno djelovao. Ove je

godine (2002.) taj ured organizacijski spojen s Informativnom katoličkom agencijom, a njezin je direktor imenovan njegovim voditeljem. U nekoliko naših (nad)biskupija postoje neke strukture koje se bave ili bi se trebale baviti odnosima s javnošću,⁵⁵ a dvije su biskupije odgovarajuće urede osnovale nedavno. Đakovački biskup je prigodom otvaranja ureda nazvao to “avanturom”, ali očito neophodnom, te je u đakovačkom uredu zaposleno dvoje ljudi: voditelj i tajnica.⁵⁶ Povremeni nesporazumi između Crkve i medija, a koji su uvijek na štetu Crkve, sigurno će prisiliti odgovorne da posvuda uđu u takve “avanture” i uspostave prave odnose s javnošću. U posljednje dvije godine upriličeni su susreti crkvenih poglavara s urednicima i novinarima naših medija, što je naišlo na dobar odjek u medijima.

Iz duha Drugog vatikanskog koncila izrečen je i poziv katolicima da budu svjesni toga da zaista posjeduju slobodu izražavanja svoga mišljenja (CP, br. 116). Stoga svaki vjernik ima pravo i mogućnost da se informira o svemu što mu je potrebno kako bi mogao aktivno sudjelovati u životu Crkve. A mediji su potrebni za informiranje vjernika i dijalog unutar Crkve; jer kao živi organizam Crkva treba javno mnijenje koje nastaje iz razgovora njezinih članova (CP, br. 116). Stoga se ističe kako valja na svakoj razini diljem svijeta u Crkvi uspostaviti trajan i mnogostrani tijek informacija i mišljenja. Radi toga je potrebno stvoriti odgovarajuće institucije. A po sebi je razumljivo da bez upotrebe medija nije moguće ispuniti Kristovu zapovijed o naviještanju evanđelja, pa i redovito vjersko poučavanje kršćana bez njih više nije moguće (CP, br. 126).

Crkvene medijske ustanove, publikacije i programi

Na tragu te potrebe za medijima Crkva je kod nas nakon Drugog vatikanskog koncila osnovala cijeli niz medijskih institucija i programa koji odgovaraju onome što se traži u koncilskim i pokoncilskim dokumentima. Bez opširnijeg opisivanja, ovdje ih možemo samo kratko spomenuti. Osim već opisanih (*Glas koncila*, *Crkva u Svijetu*, *Kršćanska sadašnjost*, *Društvo sv. Jeronima*) valja spomenuti središnje crkvene medijske ustanove iza kojih stoji Hrvatska biskupska konferencija kao što su *IKA - Informativna katolič-*

⁵⁵ U Splitu se za odnose s javnošću godinama brine mr. Mirko Mihalj. Voditelj ureda za odnose s javnošću zagrebačkog nadbiskupa je Nedjeljko Pintarić, koji je ujedno i direktor *Glasa koncila*. U Rijeci je prošle godine (30. kolovoza) osnovano Povjerenstvo za sredstva društvenoga priopćivanja Riječke nadbiskupije, kojemu je na čelu msgr. Dinko Popović. Ove je godine, 31. siječnja 2002., službeno uspostavljen Ured za odnose s javnošću Đakovačke biskupije (vidi Okružnicu u *Vjesniku Đakovačke i srijemske biskupije*, Đakovo, (130) 2002., br. 2, str. 118), v. d. voditelja ureda je mr. Ivan Čurić. Ove godine u kolovozu osnovan je i ured za odnose s javnošću Zadarske nadbiskupije, voditelj je msgr. Nedjeljko Zubović.

⁵⁶ Vidi: “Predstavljen biskupijski tiskovni ured i biskupijske web-stranice”, *Vjesnik Đakovačke i Srijemske biskupije*, Đakovo, 130 (2002), br. 6, 396.

ka agencija, osnovana uz poticaj i pomoć međunarodnih crkvenih institucija za razvoj 1994. godine.⁵⁷ IKA izdaje tjedni bilten, a medijima, crkvenim ustanovama i zainteresiranim vjernicima pruža informacije stalnom službom na Internetu (www.ika.hr). Hrvatski katolički radio osnovan je 1994. godine, a 1997. počeo emitirati cjelodnevni program, u okviru kojega je i redakcija općeg informativnog programa.⁵⁸ Hrvatska biskupska konferencija stoji i iza Hrvatskog instituta za liturgijski pastoral u Zadru koji izdaje Časopis za promicanje liturgijske obnove *Živo vrelo* i knjige sličnoga sadržaja.⁵⁹ Papinska misijska djela za Hrvatsku i Bosnu i Hercegovinu zajednički izdaju mjesečni informativni list *Radosna vijest*.⁶⁰ Za informiranje o vjerskim događanjima na nacionalnoj razini važni su vjerski programi na Hrvatskom radiju (na nacionalnoj⁶¹ i lokalnoj razini) i na Hrvatskoj televiziji,⁶² koji su omogućeni tek nakon raspada komunističkog totalitarnog sustava i dolaska pluralističke demokracije 1990. godine.

Iz prijašnjega vremena postoji još cijeli niz listova i izdavačkih kuća pojedinih biskupija kao što su *Zvona*, mjesečnik što ga izdaje Riječka nadbiskupija, zatim *Ladonja* list što izlazi u nakladi Hrvatskoga književnog društva *Josip Turčinović* iz Pazina za Istru, te *Kvarnerski vez*, mjesečnik Krčke biskupije. U Đakovu (osim već spomenutog *Vjesnika đakovačke biskupije*) postoji izdavačka kuća *U pravi trenutak* koja objavljuje popularnu duhovnu literaturu. Osim toga izdavaštvom se bave i mnoge redovničke zajednice; tako hrvatski salezijanci izdaju mjesečnik *Don Bosco danas*, a Katehetski salezijanski centar u Zagrebu izdaje časopis *Kateheza* i nizove knjiga katehetskoga sadržaja; isusovci (osim *Glasnika Srca Isusova i Marijina*) izdavački djeluju preko Filozofsko-teološkog instituta Družbe Isusove u Zagrebu, koji izdaje časopis *Obnovljeni život*⁶³ te nizove teološke i duhovne literature; franjevci Hrvatske provincije u Zagrebu izdaju časopise *Brat Franjo*, *Tau* i *Framin* te nizove knjiga iz franjevačke duhovnosti, Provincija franjevaca trećoredaca izdaje niz knjiga psihološko-duhovnoga sadržaja *Oko tri ujutro*, Kapucinska provincija časopis *Ljudima prijatelj* posvećen sv. Leopoldu Bogadnu Mandiću itd...

⁵⁷ Prvi glavni urednik bio je Živko Kustić, a sadašnji je Anton Šuljić, dok važan dio posla cijelo vrijeme obavlja njihova zamjenica Suzana Vrhovski, inače i predsjednica Hrvatskoga društva katoličkih novinara.

⁵⁸ Autor ovog priloga bio je organizator, prvi ravnatelj i glavni urednik toga radija. Danas je ravnatelj HKR-a Robert Šreter.

⁵⁹ List je nastao kao nastavak *Liturgijsko-pastoralnog listića* 1991. godine. Ravnatelj Hrvatskog liturgijskog instituta i glavni urednik lista jest od početka Bernardin Škunca.

⁶⁰ List je počeo izlaziti u Sarajevu; početkom rata u Bosni i Hercegovini 1992. preselilo se uredništvo u Zagreb, gdje se nalazi i danas. Glavni je urednik Tomo Petrić u Zagrebu, a njegov zamjenik Tomo Knežević u Sarajevu.

⁶¹ Prvi je urednik bio Viktor Tadić, a naslijedili su ga Blaženka Sataić i Ivan Dukarić-Stubičan.

⁶² Glavni urednik p. Tonči Trstenjak DI.

⁶³ Osim teološke i duhovne literature izdaje časopis *Obnovljeni život*.

Visoka teološka učilišta izdaju stručne teološke časopise: Katolički bogoslovni fakultet u Zagrebu *Bogoslovsku smotru*, Teologija u Rijeci *Riječki teološki časopis* i u Đakovu *Diakoviensia*, Franjevačka teologija u Makarskoj⁶⁴ izdala je stručni liturgijski časopis *Služba Božja*.

A pojavili su se i privatni izdavači: *Teovizija*⁶⁵ u Zagrebu i *Verbum* u Splitu. Postoji i velik broj publikacija pojedinih katoličkih pokreta, udruga i zajednica kao što su npr. *Mi - list mladih*; *Pogled*, list Pokreta mladih katolika; *Novi svijet*, mjesečnik pokreta fokolara; *Križ*, glasilo Velikoga križarskog bratstva itd. Isto tako ima dosta župskih listova, od kojih neki imaju i tendencije prema regionalnoj ili nacionalnoj proširenosti. Katolički su izdavači ove godine (u lipnju 2002.) osnivali svoju udrugu, koja bi trebala pomoći da na ovom području dođe do više suradnje, koordinacije i iznad svega da katolički tisak bude dostupniji čitateljstvu i izvan crkava i bogoslužnih prostora, gdje se još većinom prodaje po navici iz komunističkoga vremena.⁶⁶

Na području elektroničkih medija treba još spomenuti *Radio Mariju*, iza koje stoji istoimena internacionalna udruga, nekoliko lokalnih privatnih radiopostaja koje su u cijelosti i li djelomično u crkvenom vlasništvu (Postira, Marija Bistrica, Radio Pazin), kao i programe na lokalnim i privatnim radiopostajama koje uređuju suradnici ili predstavnici Crkve. Uskoro nakon pojave interneta kod nas uključile su se i naše crkvene institucije i privatne osobe tako da se broj katoličkih web-stranica danas popeo na preko šezdeset.⁶⁷

S obzirom na velik broj Hrvata katolika, koji su u Hrvatsku doselili iz Bosne i Hercegovine, valja ovdje spomenuti i listove koji ondje izlaze, a čitaju se i u Hrvatskoj. Tako Biskupijski ordinarijat u Mostaru izdaje mjesečnik *Crkva na kamenu*, a u mjesečnom ritmu izlaze i listovi što ih izdaje Franjevačka provincija Bosna srebrena u Sarajevu *Svjetlo riječi*, Župni ured Tomislavgrad *Naša ognjišta*, te župni ured u Međugorju *Glas mira*. Hrvatsko kulturno društvo *Napredak* u Sarajevu izdaje također mjesečnik *Stećak*. U Sarajevu postoji i lokalna radio-postaja *Vrhbosna* što je podržava Vrhbosanska nadbiskupija i spomenuto kulturno društvo *Napredak*, a u Međugorju ima svoje sjedište radiopostaja *Mir*, koja svojim odašiljačima pokriva i dio Hrvatske, a dio programa preuzima od *Hrvatskoga katoličkog radija* iz Zagreba.

⁶⁴ Prije nekoliko godina spojila se s Visokom teološkom školom u Splitu u zajednički Teološki fakultet.

⁶⁵ U većem dijelu svoga izdavaštva vezana uz seminare Obnove u Duhu prof. dr. Tomislava Ivančića i zajednice MIR (Molitva i riječ). Ta zajednica izdaje časopis *Koraci*.

⁶⁶ Prvi predsjednik Udruge je direktor *Kršćanske sadašnjosti* iz Zagreba Stjepan Pogačić.

⁶⁷ Vidi o tome: Mario ESSERT, "Internet u službi Crkve", *Kateheza*, 23 (2001.), br. 4, 410-421; Tim se pitanjem bavi i brošura što ju je izdao Odbor za društvenu komunikaciju HBK za 36. Svjetski dan društvenih komunikacija, *Internet: novi forum za naviješanje evanđelja*, Zagreb 2002. Vidi: "Važnije katoličke adrese na Internetu", *Vjesnik Đakovačke i Srijemske biskupije*, Đakovo 130 (2002.), br. 6, 395-396.

Tako, i ovaj neiscrpan pregled institucija, publikacija i programa pokazuje da toga zapravo ima dovoljno. No, kad je riječ o njihovu dosegu i utjecaju, što se može djelomično očitati na nakladi, odnosno broju slušatelja/gledatelja, to je onda drugo pitanje. Sav taj veliki broj ne ostvaruje adekvatan učinak, niti što se tiče javnoga mnijenja u samoj Crkvi (ponekad se čuju kritični glasovi da toga javnoga mnijenja i nema), a niti što se tiče utjecaja crkvenih medija i programa na javno mnijenje u društvu.

Zaključak

U raspravama o medijima uvijek se ističe da su mediji s jedne strane zrcalo u kojem se ogleda stanje u društvu, a s druge su strane oni sredstvo promjene u toga društvu. Slično se može reći u o odnosu medija i Crkve. U načinu korištenja medija za svoje potrebe kao i u načinu kako se Crkva predstavlja u medijima ogleda se koliko je prihvaćen Drugi vatikanski koncil, zbog toga što je taj koncil iz temelja prekinuo s tradicionalnom nepovjerljivošću Crkve prema medijima, zauzeo prema njima pozitivan stav, izrekao poštovanje za njihovu unutrašnju zakonitost i pozvao Crkvu da se njima služi u svom poslanju i da po njima služi ljudima. A mediji, odnosno oni koji ih vode i koji preko njih djeluju, također su sredstvo promicanja ideja Drugoga vatikanskoga koncila i ideja koje su na njegovu tragu kasnije nastale.

U Hrvatskoj se vrijeme održavanja Drugoga vatikanskoga koncila poklopilo s obnovom katoličkoga tiska, te je on u svom najjačem dijelu označen tim Koncilom i vrijedni su djelatnici uložili mnogo snage u širenje koncilskih ideja. Nastojali su pridonijeti tome da Crkva kod nas u duhu Drugoga vatikanskoga reformira svoj unutrašnji život i da uspostavi odnos sa svojom širom društvenom okolinom, s drugim kršćanskim zajednicama, drugim religijama i idejnim skupinama. Mediji nisu jedini, pa ni najvažniji promicatelji koncilske misli, ali su sigurno važni i neophodni. U onoj mjeri u kojoj oni pridonose općenitom prihvaćanju Drugoga vatikanskoga koncila u društvu, to se prihvaćanje odražava na njihov vlastiti napredak.

Stručni analitičari, pa djelomično i profesionalci koji rade u crkvenim medijima, ne mogu povremeno suspregnuti svoje frustracije kad je riječ o odnosu dijela crkvenoga vodstva i crkvene javnosti prema medijima. No, Crkva je velika i već zbog toga troma institucija, pa treba biti strpljiv i očekivati ono što bi bilo logično: naime da zajednica koja kao bitnu zadaću ima naviještanje ili razglašavanje *radosne vijesti*, i u vještini komunikacije putem medija puno više napreduje; upravo stoga što je Drugi vatikanski koncil stvorio preduvjete za to.

SUMMARY

ACCEPTANCE OF THE SECOND VATICAN COUNCIL IN THE CROATIAN CATHOLIC PRESS AND THE CHURCH'S ATTITUDE TOWARD MEDIA

An examination of the acceptance of the Second Vatican Council among Croats has not yet received scholarly attention, even though some competent evaluations exist. This article limits itself to reviewing the main Church publishers and publications which were established or renewed at the time of and directly after the Council in order to communicate the Council's ideas, as well as examines the degree to which the Church's aims were realized in so far as the media is concerned as set out in the post-Council documents.

The Council occurred at a time when a "warmer climate" existed in the relations between the Church and Communist Yugoslavia; this was also a time of crisis within the Yugoslavian regime. This led to a renewal in the Catholic press in Croatia, ten years after the communists had stifled the weekly "Gore srce" (Lift up your Hearts), the sole remaining Croatian Church newspaper to continue printing after 1945. The first publication to appear was the popular newspaper "Glasnik sv. Antuna Padovanskoga" (St. Antun Padovanski Herald), put out monthly by the Franciscan order of Zagreb starting in April 1962. Following this, the weekly *Glas s koncila* (Voice of the Council) began to appear. This newspaper's editors began to publish the month *Mali koncil* (the Little Council) for youth.

In Split, the episcopal ordinariate began publishing a theological journal, *Crkva u svijetu* (the Church in the World), in 1966, along with many related books. In Zagreb, the theological journal *Svesci* (Bindings), which came out before Christmas, 1966, the largest Catholic publishing house *Kršćanska sadašnjost* (Christian Here and Now), began to gradually develop. These were the most important Croatian publishing initiatives which were inspired by the Council. But the Council's ideas began to spread through a number of smaller publications and initiatives. The era of the Second Council was marked by tension and polemics between so-called 'progressives' and 'conservatives,' wherein some stressed the new elements in the Council's teachings, while others were afraid that the reforms and 'innovations' were imperiling the very essence of Catholic teaching and practice.

The Council changed no less than the relationship between the Church and the media. The Council decree *Inter mirifica* accepted the media as the "astounding invention of technique". The injunction of the Council inspired in 1971 the promulgation of the Pastoral Instruction *Communio et progressio*, in which the contemporary Catholic approach to the media was elaborated, further supplemented by the instruction *Aetatis novae* twenty years later. Both documents, and those that followed them, were translated in Croatia, but we are far from having put them into practice.

Key words: Second Vatican Council, Media, Glas koncila Newspaper, Kršćanska sadašnjost Publishing House, Crkva u svijetu Review